ZAKAT

DEN TREDJE SØYLA I ISLAM

I august 2003 fekk 18 velferdsorganisasjonar på Vestbreidda og i Gaza stengt sine bankkonti av dei palestinske selvstyremyndighetane, president Arafat sin administrasjon i dei okkuperte områda. Vedtaket skjedde etter press frå Bush-administrasjonen, og bakgrunnen var mistanken om at pengar frå desse velferdsorganisasjonane også gjekk til Hamas si militære grein og motstandsorganisasjonen Jihad.

Lars Gunnar Lundblad er lærer, men deltar for tiden som sosiolog på prosjektet "The Lower Jordan River Basin Project".

islamske tradisjonen? Er prinsippet i hovudsak eit individuelt-etisk imperativ eller har det også (sosial)politiske aspekt ved seg? Kven har rett på zakat? I siste delen skriv eg om zakat i Palestina.¹ Korleis er den tredje søyla instituert og materialisert på Vestbreidda i dag? Kva for velferdstenester vert ytt, og kvifor har dei ca. 50 zakatkomiteane så høg legitimitet blant palestinarane?

Reinsing av eigedom og sjel

Det er ikkje semje om kvar ordet zakat kjem frå. Ei plausibel forklaring er at ordet har røter i det arameiske zakut, som opphavelig betydde “reinleik”. Ordet vart brukt både av jødar og kristne i meininga “dydig åtferd”.² I Koranen 9,103 heiter det: “Pålegg dem en gave, hvorved du kan rense og lutre dem”.³ Den eldre tydinga “reinleik” vart gradvis overteken av tydinga “almisse”. Ein kan i litteraturen finna definisjonar som inkluderer bae tydingar, men den rituelle reinsinga vert då gjerne ein konsekvens av at ein yter zakat. Så, ei vanleg forståing av det religiøst-moralske innhaldet av zakat i dag, er at gjevaren vert utfordra på grådighet og egoisme – og gjennom zakathandlinga vert han religiøst sett reinare enn før. Den som tek imot ei zakatyting, vert på si side reinsa for hat mot dei som er meir velstående enn han sjølv. Der er ikkje store skilnader mellom dei fire lovskulane innan sunni-islam når det gjeld regelverket omkring zakat. Mellom tre av dei er der likevel ein disputt når det gjeld spørsmålet om ein person som har gjeld, kan trekkja denne frå den zakatable formua før summen vert rekna ut.⁴

I somme muslimske miljø som dei par siste tiåra har gjennomgått ei politisering, vert det hevda at zakat ikkje er velgjerd eller

TEKST: Lars Gunnar Lundblad

PENGANE TIL DESSE velferdsorganisasjonane vert for ein stor del samla inn under det religiøst-etiske imperativet *zakat*, også kalla den tredje søyla i islam. Fleire tusen palestinarar protesterte: “Eg er foreldrelaus – er eg ein terrorist?” stod det på plakatan til fleire av borna som var med i demonstrasjonen. Eg ynskjer i denne artikkelen å setja fokus på zakat, i lærebøker ofte omsett med “almisse”. Velferdsbidraget gjev gjerne like god meining. Zakat-praksisen i muslimske samfunn i dag viser ei stor spennvidd i frå zakat som ein obligatorisk statleg skatt til å vera ei sak for samvitet til den enkelte muslim. Noko av bakgrunnen for denne artikkelen er ein mangel på fagleg funderte publikasjonar om dette emnet i norsksamanheng. Difor vil eg i første del av artikkelen gje ei nokså brei orientering. Korleis inngår zakat i den

filantropi, men ein rett den fattige har overfor den rike, og at dette ikkje er noka privat sak. Når muslimar betalar zakat, skal dei føla at dette er ei investering, ikkje ei utgift. Då eg i mai 1999 bad stormuftien (ein høgtstående rettslærd), av Jerusalem og Palestina, Ekrima Sa' id Sabri, utdjupa synet sitt på zakat, sa han m.a.: "Den djupare meining av zakat er reinsing, reinsing av eigedom og sjel. Den som betalar zakat, gjer det heilt frivillig ...Zakat er der for å ta vekk alle former for hat mellom den rike og den fattige. I den økonomiske tydinga av zakat er der ein balanse mellom den fattige og den rike, fordi zakat vil gjera den fattige i stand til å forbetra sin situasjon, steg for steg."

Av sunnimuslimar med formue er det forventat at dei skal betala 2,5 prosent av nettoverdien av formua si kvart år i zakat. Denne utrekningsmåten er skildra i dei islamske tradisjonane (hadith). I møte med det moderne samfunnet må zakatprinsippet stadig nytolkast. Nye eigedomsformer har oppstått. Skal 2,5 prosent-regelen stå fast? Kva med zakat av aksjar? Somme av dei utallige nettsidene som propagerer for zakat, oppmodar den truande til å rekna ut sin zakat på den innebygde kalkulatoren på sida.

Den formande perioden

I dei islamske tradisjonane heiter det gjerne at det var profeten Muhammad som instituerte zakat. Praksisen med å setja av ein sum til velgjerrande føremål hadde likevel røter i før-islamske stammesamfunn. I Mekka måtte innbyggjarane betala ein skatt (rifadah) som tilskott til underhald av pilegrimane som kom til byen. Elles var praksisen med å gje samla i omgrepet *sadaqah*, som stort sett var avgrensa innan-

for stamma. Islamologen John L. Esposito skriv at profeten Muhammad fordømde grådigheit og utnytting og forsvarte rettane til fattige og undertrykte. Dei rike hadde eit ansvar for desse. Esposito samanliknar profeten Muhammad med dei hebraiske profetane Jeremias og Amos, der særleg den siste av dei formulerte ein skarp sosialetisk budskap. Profeten Muhammad gjorde som

*Den som tek imot ei zakatyting vert
reinsa for hat mot dei som er
meir velstående enn han sjølv.*

kjent krav på profetisk autoritet og hevda at alle truande tilhørde ein universell fellesskap, *umma*, som sprengde stammebanda. Ei førestelling som står sterkt mellom muslimar, er at den formande perioden under dei første kalifane som styrte samfunnet etter Profetens død var ei tid prega av sosial likskap. Dette skulle ikkje minst ha si årsak i ein aktiv zakatpraksis. I takt med dei sosiale endringane som til dels var innvovne i islams vekst alt frå Profetens tid, vart zakatsystemet endra og utvida. Innføring av almisser var ifølgje sosiologen Mohammed A. Bamyeh⁶ meint til å styrkja velgjerningar som ei religiøs plikt i staden for å lata det vera opp til ei individuell avgjerd innanfor stamma (*sadaqah*) eller å avgrensa det til spesielle tider og føremål (*rifadah*). Almissa vart altså utvikla meir i universalistisk retning. Esposito peikar på at islam forkasta visse trusførestellingar og institusjonar og introduserte andre. Det mest vanlege var å reformulera eller tilpassa eksisterande praksisar til islamske normer. Ritual som den årlege pilegrim-

sreisa (hajj) og bøna (salat) vart nytolka gjennom islam. Men der var også noko fundamentalt nytt med islam. Esposito hevdar at profeten Muhammad introduserte ein ny moralsk orden, der handlingane først og framst skulle vera retta mot Guds vilje, slik den var openberra for han. Trua på dommedag og oppstode av kroppen var ikkje ein del av den før-islamske trua, og dette la eit ekstra ansvar på den truande.

Kven har rett til zakat?

Eit sentralt vers i Koranen (9,60) i høve til zakat lyder slik: "Allmissegevane er for de fattige og trengende, for dem som arbeider med dem, for dem hvis hjerter skal forsones, til frikjøping av slaver og skyldnere, til fremme av Guds sak og til veifarende. Dette er Guds forskrift. Gud vet, er vis". Mange forfattarar har lagt ut, tolka og presisert dette verset. Det ovannemnde verset har vore rettleiande for kven som har rett til zakat. Ein kan her skilja ut (minst) åtte typar kasus. I takt med samfunnsendingane har nye sosiale behov oppstått, og fleire tilstandar har vorte klassifiserte som grunnlag for rett til zakat. Den islamlærde indaren dr. Ahmad Galwash⁷ skildrar ein del behovstilstandar som skal vera i samsvar med Koran-ordet. Dei fattige, *Al-fuqara*, er dei som manglar midlar, eigedom eller inntekt til å syta for seg sjøve. Det kan gjelda funksjonshemma, foreldrelause eller enkjer/eldre. Vidare peikar han på dei trengjande, *masakin*, som er dei "arbeidande fattige", eller dei som er i stand til å tena pengar, men som manglar høve til det. Også ei anna gruppe fell inn under denne kategorien, *sing miskin*. *Miskin* impliserer ein tilstand av ufrivillig fattigdom, medan blant *masakin* kan der

finnast folk som frivillig har valt fattigdom fordi dei til dømes har ofra seg for andre.

Kategorien *Al gharim* omfattar to grupper: dei som har teke opp gjeld i "god tru" og ikkje er i stand til å løysa den inn, og dei som har mista eigedommane sine på grunn av naturkatastrofar.

"Den vegfarande", *Ibn al sabil*, omfattar fleire grupper, som er kjenneteikna av at dei er langt heimanfrå og manglar midlar til å greia seg. Dette kan til dømes gjelda folk i eksil eller i fangenskap, eller som er vekke på grunn av utdanning. Dei to andre gruppene, er dei som nyss er vortne muslimar og dei som kjempar for islams sak. Dersom zakat kan støtta prosessen fram mot å verta overtydd muslim, er det rett å gje zakat. Når det gjeld kampen for islam, *jihad*, er det variasjonar i synet på kvar grensa går. Ein del politisk radikale muslimar vil seia det er rett å utstyra soldatar med våpen og andre ting for zakatpengar, medan andre vil hevda at grensa går ved det å forsvara trua skriftleg og munnleg. Andre mottakarar som vert nemnde i zakat-litteraturen, er skilde, studentar, heimlause, dei som ikkje har råd å gifta seg og dei som treng hjelp til gravferd. Elles kan zakatpengar brukast til å løna den eller dei som har ansvaret for at zakat vert samla inn og distribuert.

Er det så berre muslimar som har rett til zakat? Fleire islamlærde meiner at *Al-fuqara* må bety alle kategoriar av fattige, og såleis også ikkje-muslimar. Dette universalistiske synet har ikkje slått gjennom i alle krinsar. I Storbritannia har dei to største muslimske hjelpeorganisasjonane ulik praksis. Islamic Relief hjelper ikkje-muslimar i Afrika, medan Muslim Aid avgrensar si hjelp til medlemmer av umma, då med mindre unntak. Zakatkomitear på Vest-

breidda hjelper kristne og jødar når desse er i familie med muslimar.⁹ Ein del betalar gjerne sin årlege zakat i Ramadan. Men innbetalinga kan også vera *Zakat-al-Fitr*, som tradisjonelt vert ytt i slutten av fastemånaden. Ifølgje islamsk tradisjon er også denne handlinga innstifta av profeten Muhammad, men det er ikkje sett fast noko nivå på verdien av kor mykje kvar enkelt truande bør yta. Det er vanleg å gje naturalia, mat og klede, slik at fattige familiar også kan delta i festen ved slutten av Ramadan, Id al-Fitr. Frivillige ytingar har gjerne nemninga sadaqah. Desse ytingane kan variera frå små til monaleg store summar.

Zakat – ein hjørnestein i islamsk velferd

Den finske historikaren Holger Weiss,¹⁰ som studerer zakatpraksisar i Sentral-Afrika, hevdar at zakat vil utgjera ein hjørnestein i eit kvart islamsk velferdssystem. Sosial rettferd og velferd vert teologisk grunngeve i mennesket sitt forvaltaransvar som “Guds viseregent” på jorda.¹¹ Men der er ikkje semje om kva sosialt og politisk innhald dette skal ha i dag, noko dei ulike praksisar i muslimske land ber vitnemål om. Institusjonaliseringa av zakat har i dei lokale, regionale og nasjonale kontekstar skjedd i eit interaktivt forhold mellom den religiøse tradisjonen og ei rekkje historiskspesifikke sosiologiske faktorar. Desse praksisane er såleis i varierende grad innskrivne i lokale kulturelle forhold. Til den nyare velferdstenkinga høyrer også det som går under nemninga “islamsk økonomi”. Denne representerer til ein viss grad ein intern kritikk av politiske og sosioøkonomiske tilhøve i ein del muslimske statar. Desse vert gjerne sett på som tufta på vestlege sekulære ideologiar om

nasjonalstaten og bærarar av det koloniale systemet. Ein etterlyser ei meir fundamental etterleving av islamsk lov og peikar på at regima i fleire muslimske land er korrupte. Ein økonomi basert på “islamske prinsipp” vert sett opp som alternativ til vestleg kapitalisme og sosialisme. Desse er både sekulært baserte og difor i motstrid med islam. Islamske økonomar og ideologar som fører diskusjonar innanfor dette paradigmet, reknar zakat for å vera grunnleggjande i skattlegginga av muslimar. Innanfor denne tenkinga skal sosial rettferd vera ein hjørnestein i eit islamsk økonomisk system og zakat vil vera det mest sentrale prinsippet. Talsmenn for dette synet meiner også at nasjonale og regionale økonomiar basert på islam vil kunna vera ein felles veg til større velstand for fattige land i den såkalla tredje verda. Når det kjem til tankar om politisk praksis, er denne retninga stort sett reformistisk.¹² Innanfor dei meir radikale delar av det ein kan kalla sosiopolitisk islam, som til dømes den palestinske motstandsorganisasjonen Hamas, vil også det ideologiske sjiktet gå god for denne vektlegginga av zakat som ein fundamental politisk velferdsreiskap.¹³

Almisse versus rettferd

Holger Weiss hevdar at Koranen og sharia, utfrå prinsippet om reinsing, vektlegg gjevvar-aspektet mykje sterkare enn mottakaraspektet. Dette fører til manglande merksemd omkring fordelinga av zakatpengane, meiner han. Tanken om at denne skatten kan ha omfordelende verknader på makronivå er svakt utvikla i den islamske tradisjonen. Sett frå ein moderne vestleg velferdsideologisk synsstad, kan det synast som om den islamske retorikken omkring likskap og sosial rettferd manglar eit mod-

erne politisk språk og begrepsapparat. Ein snakkar ikkje om fattige som klasse eller gruppe. Den fattige er gjerne "hin enkelte". Vegen mot rettferd går først og framst gjennom lydnad mot Gud. Det vil mellom anna seia å betala zakat og å gjera gode gjerningar.

Kva veit ein så den redistributive effekten av zakat? Så vidt eg kan sjå, er dette eit underforsa område. I Arab Human Devel-

*Av sunnimuslimar med formue er
det venta at dei skal betala 2,5 prosent
av formuen si kvart år i zakat.*

opment Report 2002 vert det sagt at dette parallelle inntektssystemet (zakat og sadaqa) truleg hjelper store segment i den arabiske folkesetnaden til å unngå synleg fattigdom og naud. Samstundes vert det også peika på at der finst ingen kjende tal for kor store summar dette totalt dreier seg om. Pakistan har eit zakatsystem der innkrevjinga skjer gjennom ein statleg bank til eit statleg zakatfond, som så distribuerer midlar til provinsnivå. Herifrå går pengane til 40.000 lokale zakatkomitear. Ei undersøking frå Pakistan fortel at di høgare ein kjem i inntektsklassane, di mindre vekt legg ein på zakat.¹⁴

Data viser at systemet fører til ei viss utjamning mellom og innanfor dei fire provinsane i Pakistan. På den andre sida er der ikkje klare indikasjonar på at zakat når dei mest trengjande strata i folkesetnaden i dei to største provinsane.

Zakatkomitear i Palestina

Når ein skal nærma seg islamsk velferd-

spraksis i Palestina, er det ikkje uvesentleg å sjå på kva plass dette landområdet har i muslimars kollektive medvit. Jerusalem var den første bønneretninga for muslimane og Al-Aqsa-moskeen er rekna for å vera den tredje heilagaste staden for muslimar. Vidare seier den islamske tradisjonen at profeten Muhammad steig opp til himmelen frå Jerusalem etter å ha gjort ei nattleg reise til Al-Aqsa. Tapet av Palestina vert rekna som det nest største tapet for umma. Innanfor sosiopolitisk islam vert hevda at dei ikkje-islamske metodane som har vore brukte i kampen om å frigjera Palestina frå den israelske okkupasjonen, har mislukkast. Igjen står den islamske løysinga.¹⁵ Denne vektlegg ei fornying av islam og etablering av eit alternativt sosialt og politisk system som generelt kan utfordra vestleg kontroll over muslimske land og ressursar i Midtausten, og spesielt etablera ein palestinsk stat bygt på islam. Det arabiske nederlaget overfor Israel i 1967 utgjør eit svært viktig vasskilje i den arabiske verda. Dette gjeld også på velferdsområdet: Fleire moderne muslimske velferdsorganisasjonar, nasjonale og transnasjonale, voks fram etter 1967.¹⁶ Shaul Mishal & Avraham Sela¹⁷ skriv i boka «The Palestinian Hamas» at mange, spesielt utdanna folk i dei lågare middelklassesjikt, tapte trua på den revolusjonære sekularismens moderniseringsfreistnader, og søkte seg nærare mot den religiøse tradisjonen for å finna individuelt og kollektivt håp. I dei siste tiåra har mange av landa i Midtausten hatt ei parallell utvikling når det gjeld urbanisering, folkevekst og sosiale problem.¹⁸ Arbeidsløysa er stor, mange menneske med god utdanning er vorte proletariserte. Mange ser islam som eit svar i det ideologiske tomrommet. Ein indikasjon på veksten

innanfor islam i dei okkuperte palestinske områda er auken i talet på moskear. Frå 1967 til 1987 voks talet på Vestbreidda frå 400 til 750. I Gaza vart talet tredobla frå 200 til 600.

Forløparane for dagens zakatkomitear var Den muslimske brorskapens velferdsorganisasjonar. Brorskapen vart etablert

*Det arabiske nederlaget overfor Israel
i 1967 utgjør eit viktig vasskilje.
Dette gjeld også på velferdsområdet.*

som ny grein i Palestina i 1945 og reorganisert på 1970-talet. Desse tok seg av religionsundervising, utdanning av sjukepleiarar og etablerte barnehagar, små bibliotek og idrettsklubbar. Ein ser her klare parallellar med det arbeidet zakatkomiteane driv i dag, både når det gjeld målgrupper og den omfattande massekon-takten komiteane har.

Dei første komiteane vart skipa for rundt 50 år sidan. I 1997 var der i alt 62 komitear. Fleire av dei store komiteane har mindre avdelingar i dei omliggjande landsbyane. Komiteane har ikkje nokon felles formell organisatorisk overbygning, sjølv om dei samarbeider og hjelper kvarandre. Dei har lite samarbeid med andre frivillige velferdsorganisasjonar i Palestina. Dei store zakatkomiteane har ofte kontakt med eit internasjonalt islamsk nettverk som yter zakatpengar og andre tilskott som kjem i tillegg til dei lokale zakatpengane og gåvene.

Ein del av komiteane driv religiøs opplæring og tek ansvar for religiøse festar og fritidstiltak for born og unge. Elles

fordeler tenestene seg over følgjande område: Utdanning (førsksular, grunnskular, praktisk opplæring av kvinner, støtte til studentar), helsetenester (klinikkar, mobile helseteam, tannhelsetenester), sosiale tenester (kontant- og naturalytingar, hjelp til foreldrelause born og arbeid for innsette, gjerne kalla martyrar), næringsverksemd (kyllingproduksjon, små- og storfedrift, systover/trikotasjeverksemd) og infrastruktur (vegbygging, bygningar for utleige, husbygging for vanskelegstilte familiar). Om verksemda si seier til dømes komiteen i byen Tulkarm at: "I fråvere av ein stat er det naudsynt å kompensera for dei manglar som finst i samfunnet gjennom å samla inn zakatpengar til viktige religiøse og sosiale føremål."

Zakatkomiteane har gjerne basis i ein eller fleire lokale moskear for innsamling av zakatpengane og rekruttering av frivillige medarbeidarar. Den lokale kunnskapen er ein styrke for komiteen: Der veit ein også kvar skoen trykkjer når det gjeld sosiale behov i dei enkelte familiar.

Zakatkomiteen i Jenin

Den øvste leiinga består av ein komité på 13 medlemmer, for tida alle menn med relativt høg gjennomsnittsalder. Ein av medlemene er død, men han står likevel oppført. Dette betyr at han gav huset sitt, jorda si eller ein del av dette til komiteen. For åtte år sidan var leiaren ei kvinne. Komitémedlemene vert utpeika av dei aktive mennene i moskeen. Viktige føresetnader for å verta peika ut er mellom anna at ein er økonomisk velstående, ærleg, avhaldande frå alkohol og aktiv i forsamlingsa. Komiteen er formell arbeidsgjevar for rundt 150 fagutdanna personar, og der er

om lag 450 som arbeider på frivillig basis, flest kvinner. Leiaren i komiteen hadde tittelen sjeik. Han var tilsett som funksjonær i den regionale waqf-administrasjonen (Ministeriet for religiøse saker). Jeninkomiteen er ein relativt stor organisasjon, men ikkje av dei største på Vestbreidda. Jenin og tilstøytande landsbyar har eit samla innbyggjartal på nær 40.000 tilsaman. Tre fagavdelingar sorterer under komiteen: klinikken med sjefslege og eige styre, sosialkontoret med fagutdanna sosialsjef og skule/førskule med rektor som er ingeniørutdanna. Tenestene vert koordinerte av ein direktør med mastergrad i økonomi frå USA. Han er også på religiøst grunnlag utpeika til å ta imot zakatpengane frå medlemene i fleire av forsamlingane i byen. Ei anna viktig oppgåve er å halda kontakten med donorane i Saudi-Arabia, USA, Qatar og komitear i arabiske byar i Israel. Det vert ikkje ført formell kontroll med kven som betalar zakat, men i komiteleinga peikar ein ut velståande familiar som ikkje har betalt, og drøftar rådgjerdar for å få desse til å gjera si religiøse (og nasjonale) plikt. Såkalla nyrike som ikkje betalar vert utsette for moralsk fordømming – mest på det verbale plan.

Klinikken Al Razi vart sett i drift i 1991. Over hovudinngangen står det: "I Guds namn, den miskunnsame og medlidande". Klinikken har bygningsfellesskap med moskeen som ligg i øvste høgda. Klinikken har åtte seksjonar som inkluderer fleire poliklinikkar og ei avdeling med 36 senger, inkludert fødeavdeling. Behandlinga er gratis for dei fleste pasientane. Sosialkontoret hjelper årleg om lag 1.600 born som har mista far (familieforsytaren). Dette talet har sikkert auka sterkt under den siste intifaden. Hjelpa vert gjeve både i kontan-

tar og naturalia, til dømes gratis plass i komiteen sin førskule. Denne førskulen tek hand om rundt 450 born, som vert henta og bringa av komiteens bussar saman med dei 670 skuleelevane. Skulen følgjer "nasjonale" læreplanar, og vart rangert som nummer ein i sitt slag i 1999 av PNA.

Der er ei stor grad av delegering av ansvar frå komiteen og nedover i organisasjonen. Komitemedlemene følgjer likevel med i tilsette sin vandel, og kan intervenera dersom dei får melding omtenesteforsøming eller liknande. Ein må her ta omsyn til at komitemedlemene er bærarar av både religiøs/moralsk autoritet og fagleg autoritet. Mange av dei har høgare utdanning og gjerne god kunnskap om både finansielle, juridiske og politiske spørsmål.

Legitimitet og politiske problem

Eit sentralt trekk i høve til det palestinske samfunnet, er den høge graden av legitimitet og tillit komiteane har blant folk. I ei undersøking presentert i Human Development Report-Palestine 1998-1999¹⁹ som mellom anna tek opp spørsmålet om folks tillit til ulike samfunnsinsitusjonar, kjem zakatkomiteane ut som nr. to, like etter universiteta. 78 prosent av dei spurde hadde "tillit" eller "bra tillit" til zakatkomiteane. Kvifor denne høge graden av legitimitet?

"Zakatfolka er ekspertar på det dei gjer, dei har møtt mange fleire og kompliserte tilfelle enn Sosialministeriet... Når det gjeld Ministeriet, så er dei frå Ramallah, dei kjenner ikkje landsbyen slik som zakatfolka gjer". Slik ordla ein velutdanna ikkje-religiøs palestinar seg for meg i 1999. Ho presiserte at ho var sekulær og slett ikkje ynskte nokon islamsk stat.

I ein rapport frå dei palestinske sosiolo-

gane Hilal og Malki i 1997, går det fram at zakatkomiteane i 1996 hadde fleire stønadsmottakarar enn både Ministry of Social Affairs (MSA) og United Nations Relief and Works Agency (UNRWA).

Tidleg på 90-talet vart fleire komitear skulda av israelske styresmakter for å vera infiltrerte av Hamas. Fleire komitemedlemmer og fagfolk (m.a. frå Jenin) vart fengsla, og ein komite i Gaza vart forboden. Den religiøs-politiske profilen i komiteane er varierende. Nokre ligg ideologisk nær opp til den islamske motstandsrørsla, med Hamas som den mest kjende organisasjonen, medan andre ligg nærare PLO/PNA. Alle komiteane er formelt underlagde PNA, gjennom Waqf-ministeriet. Dessutan er der spede freistnader frå Sosialministeriet på å få til eit samarbeid med zakatkomiteane med sikte på ei innlemming av desse tenestene i eit offentleg heilskapleg system. Dette er det stor skepsis mot ute i komiteane. Denne skepsisen har også sin bakgrunn i at PNA sette i gong ein politisk kontroll av fleire komitear i 1995. Dette var ein konsekvens av Oslo-avtalen der det nyetablerte sjølvstyret gjekk med på å føra kontroll med potensielle opposisjonelle grupper og personar. Slike meinte ein å finna mellom anna innanfor zakatsystemet.

Zakatkomiteane si verksemd står i ein religiøs-etisk tradisjon med lokale utformingar. Verksemda vert også forma av den konfliktsituasjonen palestinarane står i. Den svært høge legitimiteten komiteane nyt viser kor viktig denne institusjonen er når det gjeld å dekkja viktige behov i den palestinske folkesetnaden. Dei samanlikningane eg gjorde i undersøkinga mi (støtta på eigne data og sekundærdata) med MSA og UNWRA viste at zakatkomiteane

hadde til dels mindre byråkratiske prosedyrar ved tildeling av hjelp, og organisasjonen deira hadde ein lokal basis. Denne basisen i det lokale miljøet utløyser også krefter av "dugnadsånd" som resulterer i reising av bustader for huslause familiar. Eg kan ikkje finna haldepunkt for at denne hjelpa vert gjeven på vilkår om seinare støtte til islamsk-politisk motstandskamp.

I møte med det moderne vert muslimar også i Palestina utfordra på å utvikla zakatprinsippet på ei rekkje område som, til dømes profesjon og organisasjon, tildelingssprinsipp, samarbeid med sekulære insti-

Zakatkomiteane har gjerne basis i moskear for innsamling av pengane og rekruttering av frivillige.

tusjonar osb. Dilemma oppstår: Skal ein utvikla sine eigne separate tenester eller skal ein etablere samarbeid i ei utvikling mot større pluralisme? Der føregår interne diskusjonar om demokratisering av val til komiteane, om kvinnene sin plass i leinga og om profesjonskrav kontra idealisme. Samstundes føregår det også diskusjonar om korleis ein skal få dei nyrike til å ta zakat alvorlegare. Kva verkemidlar kan ein bruka i eit samfunn som ikkje praktiserer zakat som ein skatt?

Zakat – ein faktisk og potensiell ressurs

Som i Palestina har zakat i lange tider mange stader vore praktisert som ei velgjerande religiøst motivert ordning. Praktisen var gjerne at meir velstående familiar gav pengar og naturalia til fattigare famil-

iar, særleg i slutten av Ramadan. Det skjedde gjerne innanfor same storfamilie eller klan. Eller kort og godt til naboar som sat tungt i det. I dei okkuperte områda er det framleis ein del muslimar som yter zakat direkte til folk innanfor sin eigen klan.

Zakat byggjer på ein etisk-religiøs tradisjon der det teologiske innhaldet har rotert rundt spørsmålet om reinsing av både person og eigedom. Det er mogeleg at denne sentreringa rundt gjevaren og eigedomen hans har svekka utviklinga av redistribusjonsaspektet. Ingen muslimske statar har utvikla potensialet i dette aspektet ved zakat, hevdar Jonathan Benthall,²⁰ som skriv i dette høvet: "The theory of zakat is raw material ready to be picked up and made use of by Islamic reformists." I så måte er noko allereie gjort. Eg har peika på kva driftige muslimske nyskaparar i løpet av eit par tiår har utvikla zakat til i Palestina, nemleg ein vesentleg del av den sosialpolitiske infrastrukturen i eit statsslaust samfunn. Dette har skjedd under ei fornying av islam og med eit vedvarande politisk og militært trykk frå den israelske staten. Det religiøse elementet er viktig. Å løfta fram den formande perioden i islam som dørne på eit rettferdig idealsamfunn i retorikken i forsamlinga, har kanskje ein dobbelt verknad: handlingsmotivasjon og samfunnskritikk. Og her finn ein kanskje lenken til det politiske og nasjonale aspektet: kampen for ein sjølvstendig palestinsk stat.

• f •

1 I 1999 utførte eg eit feltarbeid på Vestbreidda med vekt på zakatkomiteen i byen Jenin, i samband med eit hovudfagsprosjekt i sosiologi ved Universitetet i Bergen. ("Zakat (Almissa) – Den tredje søyla i islam. Om religiøst motiverte velferdssordningar med fokus på praksis i Palestina", UIB 2001). Eg arbeider no med islamsk velferdstenking og praksis innanfor NUFU-prosjektet

"The Lower Jordan River Basin Program".

- 2 Bashear, S.: «On the Origins and development of the Meaning of Zakat in Early Islam». Arabica, tome XL, 1993.
- 3 Norsk utgåve av Koranen 1999.
- 4 Dean H. and Kahn Z: "Muslim Perspectives on Welfare", artikkel 1995.
- 5 Esposito, J. L.: «Islam The straight Path». Oxford University Press 1998.
- 6 Bamyeh, M.A.: «The Social Origins of Islam. Mind, Economy and Discourse», University of Minesota Press 1999.
- 7 Galwash, A.: «The Religion of Islam: A Standard Book» 1982.
- 8 Azzam S. ed.: «Islam and the Contemporary society», Longman 1982.
- 9 Notatar frå mitt eige feltarbeid i 1999.
- 10 Weiss, H. (ed.): «Social welfare in Muslim societies in Africa», Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet 2002.
- 11 Tanken om at alle gode høyrer Gud til, førekjem truleg først i jødedommen, og tykkjest vera teke opp i kristendommen og islam
- 12 Kritikarar hevdar m.a. at islamsk økonomi er ei omskriving av ny-klassisk sosialøkonomisk tenking i islamsk språkbunad. Sjå Alatas, Syed Farid: «The Sacralization of the Social Sciences: A critique of an emerging theme in Academic Discourse». Arch. de Sc.soc.des rel., 1995, 91 (juillet-septembre)
- 13 Under ei "høyring" i oktober 1999, som eg tok del i, heime hjå Sjeik Ahmad Yasin, den nylig avlidde åndelege leiaren av Hamas, stadfesta Yasin at zakat er livsnødvendig for mange palestinarar, og at rørsle hans ser på zakat som den viktigaste byggjesteinen i nasjonale palestinske velferdstrukturar.
- 14 Jehle, G.: "Zakat and Inequality: Some Evidence from Pakistan", i Review of Income and Wealth series 40, Number 2, June 1994
- 15 Sjå artikkelen "The Islamic cause of Palestine. (<http://www.iap.org/politics/jers/iap-pal.html>)
- 16 J. Benthall and J.B. Bellion Jourdan: «The Charitable Crescent, Politics of Aid in the Muslim World», I.B. Tauris London New York 2003.
- 17 Mishal & Sela: «The Palestinian Hamas», Columbia University Press, New York 2000.
- 18 I 1900 levde mindre enn 10 % av innbyggjarene i Midt-austen urbant. I 1950 var prosenten 28, i 1980 47 og framskrivingane for år 2000 var at 60 % av folkesetnaden ville leva i byar (Eickelman 1989:96)
- 19 Human Development Report, Palestine 1998-1999, publisert av Universitetet i Bir Zeit på Vestbreidda.
- 20 Sjå note xvi.